

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема

„Развитие на емпатия в начална училищна възраст чрез дизайн мислене“

Докторант: *Ави Абнер*

Форма на обучение: *самостоятелна подготовка*

за присъждане на образователната и научна степен доктор

Област на висше образование: 1. Педагогически науки

Професионално направление: 1.2. Педагогика

Специалност: *Предучилищна и начална училищна педагогика*

Автор на рецензията: *проф. д-р Марина Колева Николова*

(ТУ-София; Инженерно-педагогически факултет-Сливен)

(Заповед № 176 от 15.04.2014 г. на Ректора на Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ и Заповед № УД-201 от 28.05.2024 г.)

1. Биографични данни на кандидата

От запознаването ми с представеното от кандидата Ави Абнер CV, прави впечатление широката палитра от завършени специалности. Бих разделила придобитото му образование в два етапа - получено в Лондон, Великобритания, и в България. На 24 години, през 2015 г., той завършва обучението си по „бизнес мениджмънт“. Година по-късно, през 2016 г., е вече бакалавър по „международен бизнес мениджмънт“. През 2019 г. е дипломиран преподавател във висши учебни заведения, а през следващата 2020 г., кандидатът придобива магистърска степен по „глобален бизнес мениджмънт“. В следващите три последователни години от 2020 до 2022 г., Ави Абнер се обучава в сектор Следдипломна квалификация в Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ - Бургас за учител по икономика, учител по география и учител по история. От 2023 г. до момента той се обучава във ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“ в ОКС „Магистър“ по специалност „икономист-маркетолог“. В същото време и в същия университет придобива квалификация „психолог“. От 2023 г. той е докторант в самостоятелна подготовка в катедра „Педагогика и методика на обучението“ в Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас.

Интересите на Ави Абнер се движат между икономика, бизнес и маркетинг, от една страна, и педагогика и психология, от друга. В тази интересна комбинация надделява интересът на кандидата в областта на педагогическата наука и това го доказва обучението му в ОНС „доктор“ в докторска програма „Предучилищна и начална училищна педагогика“ в Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас.

Интересен и разнообразен е професионалният път на Ави Абнер. Той работи последователно в годините като мениджър, рискове и планиране,

оперативен мениджър, лектор по педагогика и икономика, академичен оценител, мениджър счетоводни услуги, мениджър икономическо планиране и мениджър връзки с клиенти за Източна Европа. Всички тези длъжности е заемал от 2016 до 2022-23 г. в Лондон, Великобритания, а последните две от тях е изпълнявал в дистанционна форма на работа от България.

Педагогическата кариера на кандидата започва в град Бургас от 2022/23 г. Работи като учител по география в ОУ „Пејо Яворов“; учител по география и човек и природа в ОУ „Васил Априлов“; учител по география и биология в ОУ „Княз Борис I“. От юни 2023 до момента кандидатът работи като фондохранител на научна литература в Регионална библиотека „Пејо Яворов“ – Бургас. От септември 2023 г. Ави Абнер е асистент в Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас.

Кандидатът владее на отлично ниво английски език.

2. Характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд на тема „Развитие на емпатия в начална училищна възраст чрез дизайн мислене“ е структуриран в увод, три глави, изводи, заключение, 7 (седем) приложения, декларация за оригиналност и литература. Дисертационният труд е в обем от 219 страници, като 159 страници са основен текст, а останалите са приложения и литература. Представен е списък от 422 библиографски източници, от тях 12 са на български език и 410 - на английски. Цитирани са научни трудове на български и чуждестранни учени, монографии и статии в български и чуждестранни списания и научни форуми. Българските източници са с година на публикуване след 2000 до 2022 г. Тези на английски са с година на издаване от 1959 до 2023 г., като 75 са преди 2000 г. и 335 са след 2000 г. По мое мнение този богат списък с библиография е основа за задълбочен теоретичен анализ на проблема от възникването на идеята, развиването ѝ през годините до приложението днес.

Структурата на представеното дисертационно изследване съответства напълно на изискванията за този вид научен труд. В увода са очертани два основни акцента на педагогическия интерес на автора. Първият е ориентиране на образованието към развиване на ключови компетентности. Това до голяма степен определя и актуалността на проблема, тъй като се обуславя и от предписанията на ЕС и ЕК за качествено образование и изграждане у младите хора на ключови компетентности. Вторият акцент в педагогическия интерес на автора е търсенето на алтернативни педагогически подходи за разнообразяване на образователната среда с оглед на тяхното развиване. Огромният поток от информация и липсата на способности и практически умения за нейното използване налагат интегрирането на нови стратегии, подходи и методи в

образованието, които да поставят малкия ученик в активна познавателна позиция. Всичко това служи като основа за поставяне в епицентъра на следващите разсъждения на автора на проблематиката в разглеждането на изследователската теза - емпатията като важен елемент за цялостното развитие на личността.

Детската възраст е наситена с най-много емоции, които се изразяват спонтанно и искрено. От друга страна, емоционалното състояние на децата и учащите са една от основните детерминанти, определящи отношението към извършването на всяка дейност, включително и към учебната. Изхождайки от това, определям избраната тема за изследване като много важна, съществена, актуална и в голяма степен базова за реализирането на качествен учебен процес.

В увода е представена и част от дизайна на дисертационното изследване, което загатва за една интересна и добре структурирана в представителен вид реализация на доказваната изследователска теза. В много концентриран вид е представена всяка глава от труда и уводът завършва със заключение.

Първа глава „Теоретични основи на дисертационния труд“ е представена в обем от 52 страници и представлява един задълбочен анализ на проучена от автора научна литература от доказани наши и чужди автори по изследваната тема. Докторантът много обстойно, аналитично и професионално е представил базовите категории и понятия, свързани с изследвания проблем. Разгледани са всички основни понятия, относими към разглежданата проблематика: емпатията - същност, видове и значение. Специален акцент е поставен при разглеждането на емпатията в периода на средното детство (7-11 г.). В анализа на библиографското проучване е разгледана „Емпатията и социално-емоционалните компетентности“ и връзката с „Дизайн мисленето като образователна перспектива“. Ави Абнер е представил последното в няколко аспекта - същността, възникването и развитието на идеята за дизайн мислене, педагогическите аспекти и завършва с представяне на модели в образователните системи на различни страни. Авторът е изградил целия теоретичен анализ в логическа последователност, което прави много добро впечатление. С основание може да се твърди, че докторантът демонстрира много добро познаване на състоянието на проблема и умело, и творчески прилага аналитико-синтетичен подход на изложение. Цитирани са литературни източници на наши и чужди автори, съчетани с анализ, от който ясно може да бъде открито собственото, авторско схващане. Първа глава завършва с изводи, изградени на основата на коректно формулирани частични обобщения. На тази основа Ави Абнер очертава територията на своите научни търсения и определя конкретиката на самото дисертационно изследване.

Дизайнът на експерименталното изследване е разработен във втора глава. Стъпвайки на приетите от автора формулировки на понятията „емпатия“ и „дизайн мислене“, много коректно и точно е формулирал отделните им компоненти. Характерът на изследването е теоретико-приложен. Акцент е поставен върху актуален проблем, свързан с развитие на емпатия в начална училищна възраст чрез дизайн мислене. Методологичната основа на изследователската работа е правилно определена. По мое мнение, много ясно и точно са формулирани обектът, предметът, целта и хипотезата на изследването. Същевременно е представен в обобщен вид използваният дидактически инструментариум с различните подходи, методи, критерии и показатели. В познавателното поле на педагогиката авторът избира за обект на изследване емпатията на учениците в процеса на обучение в начален етап на основна образователна степен като предпоставка за развиване на социалната, емоционалната и културната им компетентност. На основата на обекта на изследването е формулиран и неговият предмет - дизайн мисленето като методически подход за развиване на емпатия в начална училищна възраст. Докторантът си поставя за цел на изследването да създаде и апробира дидактически модел за въвеждане на дизайн мислене в начален етап (3. – 4. клас) на основна образователна степен с оглед развиване на емпатия у учениците. За постигането ѝ са формулирани пет конкретни изследователски задачи. За провеждане на изследването е направен избор на напълно подходящи научноизследователски методи, приложени в определена последователност: оценъчна скала за експертна оценка, проективни методи, моделиране, наблюдение с експертна оценка.

Авторът представя теоретично и експериментално изследване, насочено към изучаване на съществени въпроси, свързани с прилагането на авторския си модел и с доказване на хипотезата, че мисленето е методически подход, който съответства на съвременната образователна парадигма и е ефективен за развиване на емпатията на учениците в образователния процес. Така определената концептуална основа на изследователската работа засяга въпроса не само за дизайн мисленето. Тя предполага изследователските резултати и направените изводи да се разглеждат на фона на изграждане на ефективен дидактически модел за развиване на емпатията на учениците в начален етап като предпоставка за формиране и развиване на социални и емоционални компетентности. Изследователското разработване на тази тема допринася за обогатяване на познанието в областта на педагогиката.

В съдържателен план настоящото изследване обхваща широк кръг от дейности, свързани с отговор на въпроси като:

✦ Кои са основните предпоставки за развиване на емпатия у учениците в начална училищна възраст в процеса на обучение?

✦ Какви са характеристиките и спецификата на емпатичните способности на учениците в началното училище?

✦ Какви са възможностите и перспективите на дизайн мисленето за ефективно и целенасочено развиване на емпатията на учениците в начален етап?

Този подход за пореден път доказва стремежът на Ави Абнер да търси причинно-следствени връзки в последователността при решаването на конкретните задачи на изследването и водят до безспорни доказателства, които се превръщат в солидни аргументи при доказване на изследователската хипотеза.

Авторът е избрал да реализира дисертационното си изследване в неговата класическа структура от три етапа: констатиращ, формиращ и контролен. Представил е конкретни елементи от изследователската работа за всеки от тях. На първи етап се установяват: нивото и спецификата на когнитивната, емоционалната и културната емпатия у учениците. За реализирането на втори етап авторът е планирал разработване и апробиране на дидактически модел за въвеждане на дизайн мислене в начален етап на основна образователна степен, с цел развиване на емпатията на учениците. На трети етап са установени степен на развитие на когнитивната, емоционалната и културната емпатия у изследваните. Много добре в началото на дидактическия експеримент в таблична форма авторът е представил план за неговото провеждане с контролна и експериментална група ученици и конкретни дейности за всеки етап. Изследването е организирано и реализирано в периода януари – ноември 2023 г. Изследователската извадка е много голяма по обем, което е предпоставка за голяма обективност на получените от експеримента резултати. Тя се състои от 353 ученици – 188 ученици от 3. клас и 165 - от 4., от три училища на територията на град Бургас. Първоначално формираната извадка се разделя на две контролни групи, които участват в констатиращата част на изследването за входяща диагностика. В рамките на същата извадка се формират експерименталните групи, като са спазени две условия: респондентът участва в целия експериментален цикъл и двете експериментални групи са равни по обем. По този начин формиращата и контролната част на експеримента са осъществени в две експериментални групи чрез трансформиране на контролните групи. Заложено и проведено е едно много голямо изследване в няколко училища, което изисква сериозна подготовка за реализирането му и отговорно отношение при обработката, анализа и представянето на получените резултати.

В трета глава „Резултати от експерименталното изследване“ е направен многостранен и задълбочен анализ на всеки един от неговите етапи и завършва с изводи, в които се обобщават получените в него резултати. При анализ на

получените във формиращия експеримент резултати, докторантът представя разработения от него дидактически модел за дизайн мислене. При създаването му Ави Абнер използва за основа моделът на Н. Калоянова, която е негов научен ръководител. Това отбелязвам като много ценен момент както при избора на тема, така и при разработването ѝ, тъй като по този начин докторантът декларира признаване и приемане научните постижения на своя ръководител, но ги доразвива и търси ново поле за приложението им. Този модел съдържа четири основни фази: проучване (осмисляне на проблема и емпатия); дефиниране (преосмисляне на проблема от гледна точка на заинтересованите); разработване (идея и прототип); оценяване (изпробване на прототипите със заинтересовани лица с оглед събиране на данни и усъвършенстване на прототипа).

Чрез обяснителна схема на модела точно, ясно и коректно Ави Абнер е отразил разликата между модела на Н. Калоянова, върху който „стъпва“, изграждайки новия, експериментален модел. Цялостно последният е представен на фиг. 4.3. Последователно и коректно са описани отделните компоненти и връзките между тях. Обяснен е алгоритъмът за неговото прилагане. Чрез кратко описание на основните цели, фази и подфази, с примери от методиката на експериментално реализирани проекти, авторът е направил илюстрация на подхода за адаптация на модела за въвеждане на дизайн мислене в начална училищна възраст. Разработени са и 17 методически карти, които се използват за фазата на проучване на проектите от експерименталния модел за дизайн мислене. Авторският дидактически модел е апробиран в рамките на формиращия експеримент с 300 ученици от 3. и 4. клас в часовете за самоподготовка и дейности по интереси. Части от различни дейности учениците под ръководството на учителя са реализирали у дома с помощта своите родители.

Много ми допадна прилагането на SWOT – анализ на експерименталния модел, в който задължително се включва определяне на силните и слабите страни. Докторантът не се притеснява да посочи, че неговият модел има и такива, което е напълно коректно и го отбелязвам като положителна страна в неговата работа. При анализ на резултатите от последния контролен етап, авторът е включил изходяща диагностика от двойки независими експерти, осъществена чрез скала за експертна оценка и тестване на участниците в експерименталната работа с авторски проективен тест. Обективността на получените резултати е подкрепена от коректно направен статистически анализ. Коректно е направено сравнение на резултатите, получени в констатиращия и контролния експеримент при входящата и изходящата диагностика. В заключението докторантът е представил постигнатите резултати, приноси на дисертационния труд, списък на авторски публикации и изнесени доклади по темата, както и декларация за

оригиналност и участие в научни проекти. Добро впечатление прави даването на яснота за перспектива за бъдещо развитие на изградения методически модел.

3. Характеристика на автореферата

Авторефератът напълно съответства на дисертационния труд и представя накратко неговото съдържание. Много ясно отразява извършената научно-изследователска и приложна дейност от докторанта. В областта на разработената дисертационна теза са посочени 6 заглавия. Езикът и стилът на изложението в дисертацията и публикациите според мен отговарят на дидактико-лингвистичните изисквания и се отличава със своята достъпност и интегративност.

4. Научни приноси

Подкрепям убедено представените обстойно и обосновано от кандидата приносни моменти, разделени в две групи - научно-теоретични и научно-приложни. Към първа група:

1. Направено е задълбочено изследване на научна литература на български и чуждестранни учени по въпросите за емпатията и отделно за зараждане на идеята за дизайн мислене, нейното допълнително развитие в теоретичната научна мисъл и анализиране на модели на дизайн мислене в образователните системи на различни държави.

2. Разработена е идеята за връзката „дизайн мислене – емпатия в НУВ“ и са проучени възможностите за развиване на различни видове емпатия в тази възраст като предпоставка за формиране на социално-емоционални компетентности.

3. Направен е задълбочен анализ на възможностите за въвеждане на дизайн мислене като методически подход в образователната среда в началното училище за развиване на когнитивна, емоционална и културна емпатия на учениците.

Втората група „Научно-приложните приноси“ приемам изцяло във вид, представен от докторанта.

1. Адаптирана, допълнена и валидирана е скала за измерване на емпатията на ученици от НУВ, съдържаща три субскали за измерване на различни видове емпатия – когнитивна, емоционална и културна.

2. Адаптирана и валидирана е методиката на Джанет Стрейър за измерване на емпатичния отговор на деца в НУВ.

3. Разработена и валидирана е авторска скала за експертна оценка за измерване на видовете емпатия в условията на проектна дейност за дизайн мислене.

4. Разработена и валидирана е авторска проективна методика за измерване на видовете емпатия.

5. Разработен и апробиран е модел с прилежащи материали и ресурси за въвеждане на дизайн мислене в 3. и 4. клас на начален етап на основна образователна степен за развиване на емпатията на учениците.

Считам, че значимостта на дисертационния труд може да се търси в различни аспекти, но за мен той е ценен за научното познание най-вече в два аспекта. Първо - задълбочено разработване на научните основи на връзката „дизайн мислене – емпатия“ и второ - ролята на дизайн мисленето за развитието на емпатията на учениците от начална училищна възраст.

5. Публикации и участия в научни форуми

По темата на дисертационния труд Ави Абнер е представил 6 (шест) статии в научни списания. Те са посветени на по-конкретни въпроси, свързани с разработваната от него докторска теза. По тях може да се съди и за неговото постепенно формиране като учен. Всички публикации са от 2023 и 2024 г.

Научната продукция на Ави Абнер за получаване на ОНС „Доктор“ напълно удовлетворява минимални изисквани точки по групи показатели за ОНС „Доктор“.

Група от показатели	Показател	Брой точки	Брой точки на Ави Абнер
А	1. Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“	50	50
Г	1-10. Статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни токове	30	45

6. Критични бележки, препоръки, въпроси

Към докторант Ави Абнер имам една препоръка (по-скоро пожелание):

Продължете да работите върху изследване на възможностите за приложението на авторският Ви модел и в другите класове на НУВ.

По мое мнение това ще доведе до изграждане в много голяма степен на положителна нагласа и отношение към ученето у учениците от този етап на образование. Ще ми се да се повлияе и върху изграждането и развитието на положителна мотивация за учене. Нещо, към което се стремят всички учители.

7. Заключение

Предложеният дисертационен труд на тема „Развитие на емпатия в начална училищна възраст чрез дизайн мислене“ с автор Ави Абнер *напълно* отговаря на изискванията на закона за РАСРБ и Правилника за неговото приложение.

Предлагам на уважаемите членове на Научното жури да се присъди образователната и научна степен „Доктор“ на **Ави Абнер** в Област на висше образование **1. Педагогически науки**, Професионално направление **1.2. Педагогика**, специалност **Предучилищна и начална училищна педагогика**.

Дата: 18.06.2024 г.
гр. Сливен

Член на научното жури:

(проф. д-р *Марина Николова*)

Подпис заличен
Чл.2 от ЗЗЛД